

ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті проаналізовано головні проблемні питання правового регулювання банківської системи України з урахуванням уніфікації законодавства України з законодавством Європейського Союзу. Досліджено сутність банківської системи, з'ясування неефективності механізмів гарантування банківського права, визначення необхідності поліпшення банківського законодавства України в контексті світового досвіду сфери регулювання банківської діяльності.

Ключові слова: банківська діяльність, банківська система, банківське законодавство, Національний банк України, правове регулювання банківської діяльності, Банківський кодекс України.

Постановка проблеми. За період консолідації України до міжнародного фінансового простору, регулювання банківської діяльності чинним законодавством займає вагоме місце в процесі дослідження вітчизняних дослідників, адже банківська галузь відіграє суттєву роль під час удосконалення процесів економіки, що відбуваються на території України.

Проте, незважаючи на це, сучасний етап розвитку банківської системи в Україні пов'язаний, насамперед із значними проблемами, котрі перешкоджають її нормальному функціонуванню та чинять істотний вплив на створення повноцінних ринкових положень. Будь-яка діяльність не в змозі досконало функціонувати без належного правового супроводу.

Тому, задля ефективної діяльності банківської системи держави вагоме значення посідає відповідна законодавча база, яка займається регулюванням правового статусу банків та банківською діяльністю у чітко визначених сферах. Недостатньо розвинена діяльність механізмів гарантій банківського права та недопрацьована стратегія діяльності банківської системи на державному рівні, призводить до зацікавленості зі сторони вчених даної тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні визначення сутності понять банківської системи й проблем правового регулювання банківської діяльності були розроблені вітчизняними та закордонними дослідниками, праці яких сформуливали теоретичну основу цього дослідження, зокрема: О. П. Орлюк [7], М. В. Старницький [9], М. І. Селезньова [8], О. І. Лобозинська [11], О. А. Костюченко [4], О. В. Понеділко [12], К. Гавальда, Ж. Стуфле тощо.

Вищезазвані дослідники займалися дослідженням питань щодо з'ясування місця банківського права у загальній системі права, вивченням терміну та особливостей банківських правовідносин, характеристики їх суб'єктів та розвитку банківської системи, зокрема. Проте питання стосовно вирішення проблем правового регулювання банківської системи думку, і досі залишаються не повністю розкритими.

Метою статті є виявлення ключових проблем щодо правового регулювання банківської системи України, а також розробка рекомендацій та потенційних напрямів їх вирішення, включаючи міжнародний досвід даної сфери.

Виклад основного матеріалу. За умов створення в Україні ринкової економіки, банківська система знаходиться на етапі формування, що не дає їй можливості у повному обсязі застосовувати наявні стимулюючі властивості. До факторів, які гальмують розвиток банківської системи належать: низький рівень капіталізації банків, проблема дієвості банківської системи та її методів оцінювання, а також неефективна державна стратегія діяльності банківської системи загалом [5, с. 242].

Вирішення питань, пов'язаних із банківською системою піднімалось у працях численних науковців, серед яких виокремлюють М. В. Старницького, який зумів правильно зауважити, що повноцінне функціонування банківської системи є вкрай важливою умовою життєдіяльності національної економіки, а поруч із тим і усієї держави [9, с. 19].

Банківська система в Україні, як і будь-який інший об'єкт, наділена власною структурою. Варто

значити, що банківська система та банківська структура є категоріями, які тісно пов'язані, але їх не можна порівнювати [8].

Процес створення нової банківської системи в Україні взяв свій початок із моменту побудови незалежної суверенної держави, в результаті впровадження нормативно-правових актів у цій сфері, головними серед яких є: Декларація про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.); Закон України «Про економічну самостійність України» (3 серпня 1990 р.) [14], в яких зазначено, що Україна на своїй території в праві самостійно організувати банківську справу її грошовий обіг та сформуванню необхідну банківську систему.

Підґрунтям діючої у державі банківської системи стали Закон України «Про банки і банківську діяльність», прийнятий 7 грудня 2000 року [10], та Закон України «Про Національний банк України», прийнятий 20 травня 1999 року [13].

Проаналізувавши нормативно-правове забезпечення, необхідно зазначити, що на сьогоднішній день не має єдиного визначення поняття «банківська система». Згідно думки М. І. Савлук, вважається, що банківській системі належить власне унікальне призначення та особливі функції, які не лише повторюють призначення й функції окремо взятих банків.

О. В. Понеділко правильно зазначає специфіку банківської системи, звертаючи увагу на той факт, що вона постійно знаходиться у динамічному русі. Різні банки мають змогу надавати один одному деякі послуги, функціонувати на міжбанківському ринку, або у спільних проектах, що повністю відповідає завданню, які стверджує Б. Адамик [12, с. 42], [1, с. 83].

У кожному відділі діяльності державних органів, виникає низка питань, які слід контролювати та намагатися уникати порушення їх діяльності. Безліч вітчизняних науковців згадують у своїх працях про державне регулювання банківської діяльності.

Відтак, О. Орлюк свідчить про те, що державне регулювання банківської діяльності є однією із форм державного управління, яка передбачає собою комплекс заходів, завдяки яким держава за допомогою центрального банку (або іншого уповноваженого органу) сприяє стабільному та безпечному функціонуванню банків, а також наголошує на дестабілізуючі процеси банківського сектору [7, с. 151]. Аналогічне визначення надає й О. Любунь [5, с. 208].

Як влучно зауважує В.М. Сізова, про те, що «досконалість правового регулювання представляє собою одну із ключових проблем теорії права, яку вивчали з моменту започаткування юридичної науки і, на думку автора, будуть займатися дослідники до

того моменту, допоки не зникне право. Передусім, це не свідчить про те, що необхідно відмовитися від «кінцевого» рішення даної проблематики, але й не варто здійснювати пошук найоптимальніших шляхів щодо поліпшення ефективності правових норм».

На основі цього можна стверджувати, що дієвість правового регулювання банківської діяльності є раціональним співвідношенням між його практичною реалізацією та соціальним корисним результатом. До того ж, корисним результат може слугувати, як для всіх суб'єктів банківської діяльності, так і суто для державно-владних структур.

Потреба у використанні державного регулювання банківської діяльності А.О. Селіванов тлумачить необхідністю внести у такі відносини правовий порядок, який би сприяв затвердженню правового статусу Національного Банку України, його взаємовідносини з Кабінетом Міністрів, комерційними банками та іншими кредитними організаціями, порядок їх створення та проведення ними значної кількості банківських та небанківських угод, різноманітних банківських процедур тощо.

Значна кількість авторів відносять банківське право виключно до фінансового права, або банківське законодавство – тільки до внутрішньогалузевого, що є основною складовою фінансового законодавства. С. Гуревич розглядає банківське право основою фінансового права. К. Гавальда і Ж. Стуфле визначають банківське право як самостійну галузь права.

Наразі, банківське законодавство в Україні посідає певне притаманне лише йому специфічне місце в системі законодавства та вбачає собою певну систему нормативних актів, які містять у собі банківські правові норми.

Зокрема, теоретики, та практики сфери банківської діяльності перечать думці, що створення банківського законодавства є успішною запорукою належного управління державною економікою та якісно чинить вплив на створення правової держави.

Дослідивши нормативно-правову базу, необхідно розкрити цілу низку особливостей, які є характерними суто для банківського законодавства. По-перше, йдеться мова про міжгалузевий характер законодавства, який займається регулюванням банківської діяльності. До норм галуззі банківської діяльності належать норми публічного та приватного права. Отже, варто більш детально розглянути комплексність банківського законодавства [6, с. 45].

Очевидним є той факт, що на рівні законодавчого регулювання держава не в змозі так оперативного реагувати на динамічні зміни у сфері грошово-кредитної системи на відмінну від швидкого сприйняття підзаконних нормативних актів. Відтак, основну

базу банківського законодавства представлено різними відомчими актами [12]. Чинне банківське законодавство України має свої характерні особливості.

Наприклад, незважаючи на поступовий процес прийняття законів у сфері банківської діяльності для банківської справи і досі своєрідна багаторівневість правового регулювання з переважанням підзаконних нормативних актів. Такий процес має як позитивні, так і негативні наслідки [12]. Передусім, вітчизняні науковці О. Костюченко, О. Орлюк, Д. Кирилюк, Є. Карманов, В. Кротюк виокремлюють перелік негативних рис вітчизняного банківського законодавства, які можна класифікувати наступним чином:

- багаторівневий характер правового регулювання, існування значної кількості підзаконних нормативно-правових актів;
- внесення досить частих змін та доповнень до нормативно-правових актів;
- відсутність єдиного кодифікованого акта з банківської діяльності;
- обмежений доступ до інформації, яка стосується правотворчої діяльності уповноважених органів [3, с. 128].

Усунути вищезазначені недоліки можливо за рахунок повної інтеграції та диференціації банківського законодавства. Процедуру інтеграції банківського законодавства слід реалізовувати за допомогою якісної роботи над формуванням Банківського кодексу України. Враховуючи специфіку банківського законодавства, О. М. Селезньова рекомендує проводити інкорпорацію банківського законодавства не лише за одним критерієм, а за декількома, з обов'язковим основною та допоміжним [8, с. 38].

Кодифікація банківського законодавства відбувається, опираючись на інкорпоровані нормативно-правові акти задля злиття цих актів та внесення певних коректив й доповнень до них за допомогою створення кодифікованого акту. Логічним підсумком проведення кодифікації банківського законодавства має бути Банківський кодекс України [11, с. 52; 13].

Структура Банківського кодексу України має не відрізнятися від загальноприйнятого стандарту, тобто повинна містити загальну та спеціальну частини. З цією тезою погоджується і вітчизняний науковець Є. Карманов, який вважає, що загальній частині Банківського кодексу України необхідно охоплювати норми, які використовуються під час регулювання усіх банківських правовідносин, поширюватися своєю дією на весь предмет банківського законодавства, а особлива частина повинна чітко визначати загальні положення надання банківських послуг, розкривати активні та пасивні процедури банків, а також надавати послуги щодо фінансового управління [3, с. 46].

Регулювання вертикальних відносин, котрі виникають між Національним банком України та комерційними банками, має здійснюватися окремими нормативно-правовими актами, а зміст Банківського кодексу України варто обмежити тими нормами, що регулюють відносини банків з іншими банками або фінансовими установами, а також з їх клієнтами [8, с. 81].

Поруч із безпосереднім поліпшенням банківського законодавства основною складовою цього процесу є процес виконання й інших заходів. Передусім необхідно:

- 1) погоджувати норми банківського законодавства із нормами інших галузей національного законодавства;
- 2) конкретніше розділяти повноваження законодавчих та виконавчих органів банківської сфери;
- 3) звести до мінімуму втручання держави в банківську сферу і старатися ліквідувати монополізацію НБУ в процесі управління кредитно-банківською системою;
- 4) періодично розробляти й видавати центральним банком методичні вказівки щодо поглиблення застосування банківського законодавства або інших регулятивних правил [7, с. 198].

Стратегії економічного та соціального розвитку України за 2011–2020 рр. передбачали внесення відповідних змін до банківського законодавства, тобто Україні слід було передбачити пристосування до норм європейського права.

Дослідження вітчизняної правової документації вказало на те, що важливою проблемою адаптації національного законодавства до правової системи ЄС є відсутність стабільного законодавства в державі. Основні вимоги ЄС до банківської системи України зазначено в першій та другій банківських координаційних директивах, які визначають межі законів [2, с. 62].

Для здійснення дієвого правового регулювання банківської діяльності, банківської сфери та взаємовідносин на ринку фінансових послуг слід вирішити питання щодо удосконалення фінансового стану функціонуючих банків, а також усунення із ринку конфліктних кредитних установ, поліпшення рівня капіталізації комерційних банків, розвитку діяльності банківської системи стосовно приднання коштів суспільства і підприємств, підвищення банківських операцій у сфері реальної економіки.

Необхідно зазначити, що одним із основних недоліків фінансово-правового регулювання банківської діяльності вважається відсутність нормативно закріпленого переліку фундаментальних категорій, що мають вагомe теоретичне й практичне значення.

Таким чином, одне із важливих завдань щодо розроблення найголовніших юридичних термінів у галуззі фінансово-правового регулювання банківської діяльності потребує гострої необхідності. Наразі, переважна більшість численних наукових праць із проблем банківського права та його діяльності враховують відповідні пропозиції стосовно закріплення понять та категорій на законодавчому рівні, поліпшення уже існуючих визначень, а також рекомендують вже розроблені законопроекти. Однак, на превеликий жаль, дані пропозиції залишаються лише на рівні пропозицій, незважаючи на їх вагоме значення для практики права.

Висновки. Відтак, з усього вищенаведеного необхідно зауважити, що на даному етапі є низка суттєвих проблем, що стосуються регулювання банківської системи, які вимагають оперативного вирішення, для забезпечення належного функціонування, а також посилення довіри населення до банків, що є одним із головних факторів розвитку банківської системи.

З метою розв'язання питань, які виникають у результаті з недостатньою кількістю законів у цій сфері, запропоновано на постійній основі вносити певні зміни, напрямлені, зокрема на вдосконалення

банківської діяльності, що досягається прийняттям підзаконних нормативно-правових актів.

Варто також зазначити, що різні напрямки та види регулювання банківської діяльності на території України пройшли доволі нелегкий та тривалий шлях формування й розвитку. Особливо помітно виступає діяльність держави, котра спрямовує власні зусилля на вдосконалення вітчизняного банківського законодавства, беручи до уваги кращий світовий досвід даної сфери.

Істотного значення для розвитку банківського законодавства набуває концепція розвитку банківської системи України, якій необхідно враховувати основні напрямки та шляхи покращення банківського законодавства. Зокрема, актуальним як у теоретичному, так і в практичному аспекті є питання щодо його кодифікації.

У розробленому Національним Банком України проекті щодо концепції розвитку банківської системи в Україні передбачено сформуванню, опираючись на всі діючі законодавчі та нормативні документи урядованій Кодекс нормативних актів стосовно банківської діяльності, а також постійно підтримуючи його в належному стані та знайомлячи з усіма банками України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамик Б. Стійкість банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи та шляхи її забезпечення. *Наука молода*: збірник наук. праць молод. вчених ТНЕУ. (м. Тернопіль, 2009). Тернопіль, 2009. С. 81–84.
2. Буряк О. П. Сутність, елементи та ознаки банківської системи ринкової економіки: монографія. Київ: Сталий розвиток економіки, 2014. С. 242–247.
3. Карманов С. Банківський кодекс України – об'єктивна необхідність: підручник, Київ. Право, 2005. С. 44–46.
4. Костюченко О. А. Банківське право: Банківська система. Національний банк. Комерційні банки. Розрахунки і кредитування. Ринок цінних паперів. Національне валютне законодавство. Банківські системи зарубіжних країн. Інститут банківської таємниці: навч. посібник. Харків: Право, 2003. 198 с.
5. Любунь О. С. Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності: підручник, Київ: ЦНЛ, 2004. 351 с.
6. Матвієнко П. В. Розвиток грошово-кредитних відносин у трансформаційній економіці України: Наукова думка. Київ. 2004. 256 с.
7. Орлюк О. П. Банківське право: навч. посібник. Харків. Юрінком Інтер, 2004. 376 с.
8. Селезньова О. М. Проблеми систематизації банківського законодавства: навч. посібник, Харків: Економіка. Фінанси. Право, 2006. С. 37–39.
9. Старинський М. В. Банки як учасники адміністративно-деліктних відносин у сфері банківської діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ: НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького, 2009. 19 с.
10. Чуб О. О. Адаптація Українського законодавства України до права ЄС: стан, проблеми та перспективи України: підручник. Харків. 2008. С. 57–67.
11. Лобозинська С. М. Удосконалення правового регулювання банківської системи України. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/1664/1/5.%20Lobozinskaj.pdf>
12. Понеділко О. В. Розвиток державного регулювання та нагляду банківської системи. *Економіка та держава*. 2010. № 5. С. 40–42. 2010. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2010_5_14.

13. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
14. Про економічну самостійність Української РСР: Закон від 03.08.1990 р. № 142-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/142-12>.
15. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.

REFERENCES

1. Adamyk B. (2009). Stiiikist bankivskoi systemy Ukrainy v umovakh finansovo-ekonomichnoi kryzy ta shliakhy yii zabezpechennia. *Nauka moloda: zbirnyk nauk. prats molod. vchenykh TNEU. (m. Ternopil, 2009) – Young Science: Proceedings of scientific works of young scientists TNEU*. Ternopil, 81–84 [in Ukrainian].
2. Buriak O. P. (2014). Sutnist, elementy ta oznaky bankivskoi systemy rynkovoї ekonomiky. Kyiv: *Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable development of the economy*, 242–247 [in Ukrainian].
3. Karmanov Ye. (2005). Bankivskiy kodeks Ukrainy – obiektyvna neobkhdnist: pidruchnyk, Kyiv. Pravo, 44–46 [in Ukrainian].
4. Kostiuhenko O. A. (2003). Bankivske pravo: Bankivska systema. Natsionalnyi bank. Komertsiini banky. Rozrakhunky i kredytuvannia. Rynok tsinnykh paperiv. Natsionalne valiutne zakonodavstvo. Bankivski systemy zarubizhnykh krain. Instytut bankivskoi taiemnytsi. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
5. Liubun O. S. (2004). Natsionalnyi bank Ukrainy: osnovni funktsii, hroshovo-kredytna polityka, rehuliuвання bankivskoi diialnosti. Kyiv: TsNL [in Ukrainian].
6. Matviienko P. V. (2004). Rozvytok hroshovo-kredytnykh vidnosyn u transformatsiinii ekonomitsi Ukrainy. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
7. Orliuk O. P. (2004). Bankivske pravo. Kharkiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
8. Seleznova O. M. (2006). Problemy systematyzatsii bankivskoho zakonodavstva. Kharkiv: Ekonomika. Finansy. Pravo, 37–39 [in Ukrainian].
9. Starynskyi M. V. (2009). Banky yak uchasnyky administratyvno-deliktnykh vidnosyn u sferi bankivskoi diialnosti. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: NAN Ukrainy, Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho [in Ukrainian].
10. Chub O. O. (2008). Adaptatsiia Ukrainskoho zakonodavstva Ukrainy do prava YeS: stan, problemy ta perspektyvy Ukrainy. Kharkiv, 57–67 [in Ukrainian].
11. Lobozyńska S. M. Udoskonalennia pravovoho rehuliuвання bankivskoi systemy Ukrainy. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/1664/1/5.%20Lobozinska.pdf> [in Ukrainian].
12. Ponedilko O. V. (2010). Rozvytok derzhavnogo rehuliuвання ta nahliadu bankivskoi systemy. *Ekonomika ta derzhava – Economics and State*, 5, 40-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2010_5_14 [in Ukrainian].
13. Pro banky i bankivsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 07.12.2000 r. № 2121-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> [in Ukrainian].
14. Pro ekonomichnu samostiinist Ukrainskoi RSR: Zakon vid 03.08.1990 r. № 142-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/142-12> [in Ukrainian].
15. Pro Natsionalnyi bank Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 20.05.1999 r. № 679-XIV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/679-14> [in Ukrainian].

ТОВКУН ІГОРЬ

кандидат юридических наук, доцент кафедри хозяйственного права
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого,

ТАТЬЯНА ЗУБКО

студентка IV курса международно-правового факультета
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНЫЕ МОМЕНТЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

В статье проанализированы главные проблемные вопросы правового регулирования банковской системы Украины с учетом унификации Украины с Европейским Союзом. Автор исследует сущность банковской системы, выяснения неэффективности механизмов гарантирования банковского права, определение необходимости улучшения банковского законодательства Украины в контексте мирового опыта сферы регулирования банковской деятельности.

Ключевые слова: банковская деятельность, банковская система, банковское законодательство, Национальный банк Украины, правовое регулирование банковского законодательства, Банковский кодекс Украины.

TOVKUN IHOR

PhD in Law, Associate Professor of the Department of Economic Law,
Yaroslav Mudryi National Law University,

ZUBKO TATIANA

4-th year student of Faculty of International Law of Yaroslav Mudryi National Law University

PROBLEM MOMENTS OF LEGAL REGULATION OF BANKING ACTIVITY AND WAYS OF THEIR SOLUTION

Problem setting. In the article the basic problems of legal regulation of the banking system of Ukraine in the context of Ukraine's unification into the European Union. The author explore the concept of the banking system, considering the imperfections security mechanisms Banking in Ukraine justifies the need to improve banking legislation and consider international experience in banking regulation.

Analysis of recent researches and publications. The general theoretical definitions of the essence of the concepts of the banking system and problems of legal regulation of banking were developed by domestic and foreign researchers, whose works formed the theoretical basis of this study, in particular: O.P. Orlyuk, M.V. Starnysky, M.I. Seleznyova, O.I. Lobozyńska, O.A. Kostyuchenko, O.V. Ponedilko, K. Gavalda, J. Stuffle and others.

Target of research. It has been proved that the banking system in each country is an important chain in the financial system. The sphere of the regulation of financial and legal relations which are in the process of formation and functioning of the banking system establishments has been defined.

Article's main body. The legal regime of the arising and development of the institution of the central emission bank and the role of the central in the system of government bodies of power has been investigated. The legal status of the National Bank of Ukraine as a central body of state management with special authorities has been revealed. The legal status of the state banks of Ukraine have been researched.

Conclusions and prospects for the development. The paper reveals the financial and legal foundations of banks in the process of crediting and payments as well as cash operations and the influence of the method of the financial and legal regulation as a prevailing method in terms of the relationship under the activity of state bodies while governing the organizations of the banking system and under the regulation by National Bank of Ukraine of the relations of commercial banks with their customers. Dozens of measures have been offered to improve the banking legislature of Ukraine as well as its matching with international standards.

Keywords: banking, banking system, banking legislation, National Bank of Ukraine, legal regulation of banking legislation, Banking code of Ukraine.

Товкун І. М., Зубко Т. С. Проблемні моменти правового регулювання банківської діяльності та шляхи їх вирішення. *Право та інноваційне суспільство*: електрон. наук. вид. 2021. № 1 (16). URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Tovkun_Zubko16.pdf.